

ЖЕНИТЕ В НАУКАТА И ИЗКУСТВОТО

свобода, талант и съзидание

Алигуля	Георгиева
Гертана	Захманова
Ивелина	Кадири
Емilia	Константинова
Доситена	Лаверн
Зоя	Микова
Алиля	Михайлова
Рослана	Моравенова
Мартина	Савова
Алия	Хансе

Издателство
РАКУРСИ

ЖЕНИТЕ В НАУКАТА И ИЗКУСТВОТО

свобода, талант и съзидание

Алисуна	Георгиева
Тергана	Захманова
Ивелина	Кадири
Емилиа	Константинова
Достена	Лаверн
Зоя	Микова
Алиа	Михайлова
Рослана	Моравенова
Марийина	Савова
Алиа	Хансе

РАКУРСИ, 2025

Книгата се финансира от Европейската комисия по покана за FSTP в рамките на проекта ERA Talent. Проектът ERA TALENT е получил финансиране от програмата за изследвания и иновации „Хоризонт Европа“ на Европейския съюз по споразумение за безвъзмездна финансова помощ № 101103476

Редакционна колегия:

Весела Казашка – съставител
Ваня Драганова – журналист
Шинка Дичева – редактор
Ракурси ООД – художник на корицата

© Весела Казашка – съставител, 2025

© Издател: „РАКУРСИ“ ООД, 2025

ISBN 978-619-7682-59-5 (мека корица)

ISBN 978-619-7682-60-1 (pdf)

Пловдив, 2025

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Весела Казашка</i>	
Предговор	4
<i>Алиция Виетеска Георгиева:</i>	
Искаме да създадем устойчиви сортове, които да отговорят на климатичните предизвикателства	6
<i>Гергана Захманова:</i>	
Науката е за хора, които обичат динамиката и постоянните предизвикателства	9
<i>Ивелина Кадири:</i>	
В науката е нужна повече смелост за себеутвърждаване	13
<i>Емилия Константинова:</i>	
Артмениджмънтът търси точната публика за дадено произведение – такова, каквато е, не променя твореца	17
<i>Достена Лаверн:</i>	
Науката не е избор на разума, а на сърцето	24
<i>Зоя Микова:</i>	
В едно изследване трябва да кажеш истината, иначе не би било наука	29
<i>Лилия Михайлова:</i>	
Занимавайки се с наука, човек трябва да вярва и много да работи за мечтите си	34
<i>Рослана Моравенова:</i>	
Най-важното е постоянно да се усъвършенстваш, защото изкуството не стои на едно място	39
<i>Мартина Савова:</i>	
В науката е нужно постоянство – невинаги нещата се получават от първия път	44
<i>Алия Хансе:</i>	
Около нас има много фалш, само в изкуството е истината	48

Предговор

Уважаеми читатели,

В ръцете си държите поредната книга от вдъхновяващи човешки истории – интригуващи, но и провокиращи. Поредицата стартира през 2015 година, а от тогава до сега страниците на тези издания ви срещнаха с учени, изследователи, артисти, будители, смислоносци, пътешественици, учители, вдъхновители и визионери, които прокарват пътя към един по-добър свят.

Днес ви представяме една книжка, която е не по-малко специална от останалите. Тя е изцяло посветена на жените в науката и изкуството – тези, които не само създават живот, но и му придават смисъл, поглеждат към нови хоризонти и преоткриват света с очите на естет. „Жените в науката и изкуството. Свобода, талант и съзидание“ се опитва да погледне отвъд житейската завеса на жената учен и жената артист, които същевременно са и майки, съпруги и дъщери. Това са хора, отдадени на своята професия, мислещи за човечеството и откриващи тайните на универсума.

Визитките на нашите герои ни разкриват не само техните професионални постижения – артмениджър, етнолог, диригент, фармаколог, молекулярен биолог, хореограф, антрополог, маркетинг, ботаник – но и тяхната личност. В индивидуалните срещи с журналистката Ваня Драганова те открито споделят познати и непознати страни от живота си, разочарования и успехи, мечти и стремежи.

Тази книга разглежда жената като пристан за свободата и таланта, територия на свободния дух, лоно на бунта и съзиданието. Това е разговор, който не само е дългоочакван, но и проникновен – както за читателя, така и за самите герои в изданието. Жените са талантиливи, будни, пълнокръвни личности, които откриват себе си чрез света на знанието и красотата.

Прави впечатление, че интервюираните търсят истината като общочовешка ценност и разкриват фалши в живота, науката и изку-

ството. Чрез познание и приемственост те развиват цивилизационни послания. Мечтаят да бъдат полезни на себе си, но и за света; рискуват, страхуват се, вземат трудни решения, знаят откъде идват и не забравят къде отиват. Те умеят да губят и да печелят, постоянно се стремят към усъвършенстване, почитат учителите си и познават избора както на разума, така и на сърцето. Не се боят да следват пътя си, не спират да търсят чудото и се борят с глобалните предизвикателства.

Жените знаят, че понякога да бъдеш артист или учен, струва скъпо и изисква воля, интелект и дух. Те също са наясно, че светът предлага своите точни „награди“.

Тази книжка ни показва, че за жената всеки ден е необикновен – изпълнен с отговорност, грижа и кураж.

Успех, мили момичета! Продължавайте да вдъхновявате, да творите и да оставяте следите си в света!

Проф. д-р Весела Казашка

16.06.2025

ИСКАМЕ ДА СЪЗДАДЕМ УСТОЙЧИВИ СОРТОВЕ, КОИТО ДА ОТГОВОРЯТ НА КЛИМАТИЧНИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

*Когато работим в екип, проблемите
трябва да се изговарят навреме и открито*

Визитка

Инж. д-р Алиция Виетеска Георгиева работи в Центъра по растителна системна биология и биотехнология (ЦРСББ) в Пловдив. Завършила е агрономство с профил градинарство в университета в Шчечин, Полша. Докторската ѝ дисертация е посветена на лечебните свойства на слабо проучената билка *Nepeta cataria* 'Citriodora'.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– Родена съм в Полша и завърших градинарство с фокус върху декоративните и лечебните растения. Винаги съм била очарована от натуралните продукти и техния потенциал. Докато подготвях докторската си дисертация, прекарах семестър в Аграрния университет в град Пловдив. Градът ме плени и реших да се върна за стаж. По това време срещнах бъдещия си съпруг и след като завърших в Полша, се преместих в България. Не вярвах, че ще имам възможност да продължа научната си кариера тук. Един ден, докато се разхождах с детето, видях табела за изграждането на ЦРСББ на две минути от дома ни. Казах на близките си: „Аз ще работя тук!“. Изпрацах автобиографията си при всяка възможност и в крайна сметка се включих в един голям проект – НатГенКроп. Вече трета година съм част от екипа и съм изключително щастлива, че продължавам да се занимавам с наука.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Първоначално езиковата бариера беше сериозно предизвикателство. Макар че научих български, често преминавам между полски, английски и български в ежедневната комуникация. Друго голямо изпитание беше стартирането на проекта – бях първият член на екипа. Участвах в изграждането на лабораториите, настройването на климатичните камери в оранжерията и формирането на екипа. Всичко започнахме от нулата.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Работим по генетичен скрининг на сортове домати и пипер с цел развиване на устойчиви към стрес растения. Отглеждаме различни линии домати и пипер в контролирани условия, а други подлагаме на стрес – недостиг на вода или засоляване. Сравняваме резултатите по добив, метаболитен профил и физиологични реакции. Целта ни е да идентифицираме гени, които осигуряват устойчивост на климатични екстреми като суша, засоляване и високи температури. Надяваме се тези усилия да допринесат за селекцията на култури, подходящи за бъдещите климатични условия.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– Да, особено когато съчетават научната дейност със семейните отговорности. Би било полезно, ако жените с деца имат допълнителни права – например до 10 почивни дни годишно при извънредни ситуации, без нужда от болничен или молба за отпуск. В Норвегия подобни практики вече съществуват и са много облекчаващи за работещите майки.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Организираността ми е ключова – умея да планирам и координирам множество дейности едновременно. Освен това ценя комуникацията – вярвам, че спокойната и подкрепяща работна атмосфера води до по-добри резултати. При проблеми насърчавам открит диалог.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Смятам, че балансираният начин на живот е задължителен – достатъчно сън, физическа активност и пълноценна почивка. Почивката е също толкова важна, колкото и работата – тя ни позволява да се рестартираме.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Че в екипната работа проблемите трябва да се обсъждат веднага. Ако се премълчават, напрежението расте и се отразява на всички. Затова откритостта е ключова.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да не забравят себе си. Срещам млади студенти, които са мотивирани и трудолюбиви, но често пренебрегват личното си здраве и почивка. Това не е устойчив подход – води до бърнаут.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Фактът, че това, което правим, е значимо. Климатичните промени са реалност и нашата работа може да помогне на производителите да се адаптират и да използват по-малко ресурси от Земята. Тази отговорност ни дава сила и енергия да работя всеки ден.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Периодът, в който създадох семейство, бе кратко прекъсване от науката. Но то беше ценно. Днес съм мотивирана и изпълнена с енергия да работя.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Мечтая проектът ни да продължи и след изтичането на настоящия му 5-годишен срок. Работата по идентифицираните гени ще отнеме още време – трябва да отглеждаме поколения растения, да тестваме и доказваме резултатите.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за вас?

– Да, бих искала да съм пример за добра организация, балансиран живот и отдаденост, защото само с енергия и хармония можем да бъдем полезни на света.

НАУКАТА Е ЗА ХОРА, КОИТО ОБИЧАТ ДИНАМИКАТА И ПОСТОЯННИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

*Помага ми смелостта да взимам правилните решения
и да рискувам в някои ситуации, да се нагърбвам и със
задачи, с които не съм сигурна, че ще се справя*

Визитка

Гергана Захманова е главен асистент в Биологическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, гр. Пловдив. Завършила е същото висше училище, а днес преподава дисциплините „Молекулярни биотехнологии“ и „Молекулярна биология“. Работи и като изследовател в Центъра по растителна системна биология и биотехнология. Темата на докторската ѝ дисертация е „Използването на растенията за продукция на хранително-ваксини“.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– У мен винаги е имало любопитство и желание всеки ден да се изправям пред нови предизвикателства и да решавам нови задачи, както и да търся нова и различна гледна точка. В науката ме привлича възможността постоянно да се развивам.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Предизвикателствата винаги са много, но като млад докторант основната ми трудност беше сама да се справя с поставените задачи. Поне в моя случай нямаше човек, който да ми държи ръката, да ми показва кое как се прави, и така да ми помогне да извървя пътя. Не

следвах зададен модел и много пъти трябваше да се уча сама. Днес бих казала, че трудностите идват от осигуряването на финансиране за научните изследвания и цялата административна работа около това. Може да имаш страшно много добри идеи, но трябва да се пребориш за средства от фонд „Научни изследвания“ или Министерството на образованието, а това предполага писането на проекти. После при оценяването се случва да получиш голям брой точки от един изследовател и малък от друг. Тогава се питаш какво става и редно ли е това. Но дори и когато спечелиш проекта, има много административни процедури, тъй като се пишат доста отчети.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Работата ми е насочена към растителните биотехнологии и вирусологията. Използвам растенията като фабрики за производство на ценни фармацевтични белтъци за създаване на диагностични реагенти, китове за откриване на антитела и различни вирусни заболявания. Тези белтъци, които се експресират в растенията, може да бъдат използвани и като ваксини. Първоначално започнах с храни-ваксини, т. е. антигенът, който се експресира в растенията, не се извлича от тях, а те директно се приемат като храна. След това научната концепция се разви и смятаме, че белтъците трябва да се експресират по-бързо, да се екстрахират от растенията, да се пречистят и така да се използват с ясна дозировка и изяснена активност на самия белтък. Имахме много добра разработка за вируса на хепатит Е – успяхме да продуцираме имуногенния белтък, който може да създаде имунен отговор срещу това заболяване. Това има потенциал за комерсиализация.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– В университета – определено не, жените може би сме мнозинство. Но като цяло в научните среди – в по-високия клас на разработките, преобладават мъжете и те заемат лидерските позиции. Но не смятам, че жените сме онеправдани, просто ние имаме и други приоритети и балансирайки между личното и професионалното, сами избираме да не насочваме всичките си усилия в кариерното си развитие. Но и никога не съм усещала неравнопоставеност между мъжете и жените; въпрос на личен избор и потенциал е докъде ще стигне един изследовател.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Най-вече моята упоритост и смелост. Смелостта да взимам правилните решения и да рискувам в някои ситуации, да се нагърбвам и със задачи, с които не съм сигурна, че ще се справя. Но човек трябва да опитва – вариантите са два – или ще се справиш, или няма. Човек не трябва да се отказва предварително, което при нас, жените, често се случва. Нещо ни спира да взимаме смели решения, а не трябва. Нужно е да сме упорити, смели и последователни.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Не знам, аз харесвам баланса, който съм постигнала, но ако питате семейството ми, може би ще отговори нещо различно. Съпругът и децата искат своето време и внимание, но науката не спи вечер – получаваш имейли с интересни резултати, които веднага грабват любопитството ти. Започваш да обработваш тези данни и това малко нарушава хармонията.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Когато разбрах, че човек трябва да разчита на себе си, и да си вярва, но в същото време да работи в екип и да се обгражда с млади, амбициозни и талантиливи хора, от които да черпи вдъхновение и с които да си поделя отговорностите.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да опитат. Науката е предизвикателство, но приятно предизвикателство. Аз работя със студенти и докторанти, виждам как се развиват и как личното усъвършенстване носи удовлетворение, а това е пътят и да се натрупа самочувствие. В науката не стоиш на едно и също място, тя е за хора, които обичат динамиката и постоянните предизвикателства.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Една малка почивка и започвам отново. Не съм си казвала: „Повече не мога“, повтарям си, че това, с което не мога да се справя в момента, ще го отложа и ще го обмисля още и след време ще намеря решение.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Моите научни ръководители, които дадоха голям тласък на моето развитие. Ще започна с доц. Стефан Дюкянджиев, който ме избра да бъда негов дипломант. След това благодарение на него започнах и докторантурата си в университета, той ме запозна с д-р Антон Андонов, който работи в Канада. Те дадоха идеята за научните ми разработки. След това проф. Иван Минков, който ръководеше Катедрата по молекулярна биология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и после стана мой научен ръководител в Центъра по растителна системна биология и биотехнология (ЦРСББ). И не на последно място – най-чаровният учен проф. Джордж Ломоносов, който е англичанин и е ръководител на научна група в Джон Инес Център, Норич. Той е изключителна личност, която може да вдъхнови всеки. Приемайки ме в неговата група, проф. Ломоносов даде огромен тласък на моето научно развитие.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Идват непрекъснато нови идеи и в момента лекичко сменям посоката към класическата вирусология и изследвам вируси, които не са били разпространени при нас, но заради промяната на климата вече се срещат и в България. Те са били разпространени в Африка и Латинска Америка, но вече се наблюдават и тук. За мен ще е предизвикателство да изместя фокуса на моите научни изследвания към зоонозните заболявания и вирусните инфекции, които са внесени чрез различни вектори в Европа. Например допреди няколко години у нас нямаше западнонилска треска, а вече се регистрират такива случаи.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за Вас?

– Бих искала да ги мотивирам, и като показвам интересните неща в науката, да запаля любопитството и желанието им за развитие. Бих искала да им покажа, че в науката няма нищо страшно – нещата ще се случат, само трябва повече труд и постоянство.

В НАУКАТА Е НУЖНА ПОВЕЧЕ СМЕЛОСТ ЗА СЕБЕУТВЪРЖДАВАНЕ

***Вярвам в мисълта: „Никога не се отказвай,
защото чудото може да се случи в следващия час“***

Визитка

Ивелина Кадири има три магистратури – две в сферата на маркетинга от Икономическия университет, Варна – „Управление на продажбите“ и „Бизнес консултиране“. След това придобива магистърска степен по „Арт-мениджмънт“ в АМТНН поради любовта си към изкуствата. В момента е докторант в ИУ – Варна, специалност „Маркетинг“. Била е част от международна авиокомпания, оперираща на летище Варна. В Пловдив е работила в сектор „Енергетика“. Освен с наука се занимава и с електромобилност. Дисертацията ѝ е на тема: „Управление на взаимоотношенията с клиенти чрез генетични данни“.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– Моят съпруг. Той провидя, че имам достатъчно амбиция, не се спирам на едно място и докато бях в майчинство, приспихах детето по градинките и четях по маркетинг, за да се явя на изпити във Варна. Те бяха много тежки и нямаше да успея без неговата помощ. Понякога той ме подкрепя дори повече, отколкото ми се иска.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– В последно време се занимавам с поведенческа генетика, което беше ново за мен. Още в VII клас имах успехи в генетиката и много години по-късно реших, че не съм си свършила работата в тази сфера и че някак искам да я свържа с маркетинга. Попаднах случайно на статия

на американски учен, която преобърна представите ми за иновативни проявления в маркетинга, и както пишех за енергетика, направих рязък завои и се насочих към генетиката. Това пътуване продължава вече четвърта година – дълго и трудно, и с много четене. Преходих курс на обучение в университета в Минесота по въвеждане в човешката поведенческа генетика при преподаватели, които са основоположници на тази дисциплина – още през 70-те години на XX век. Моята цел е да повиша осведомеността на хората за тази проблематика, защото смятам, че тя ще оформи бъдещето на потребителското поведение. Звучи стряскащо и скандално, когато кажа на свои приятели, че давайки биологични проби, ние споделяме генетичен материал, а за това няма единна правна регулация в света. И голямото предизвикателство пред мен е структурирането на цялото това море от информация, в което навлязох, а то е различно от икономиката и маркетинга. Все още търся практическото приложение на това познание, което да има икономически смисъл, и да го транслирам по правилния път. Всъщност по този начин се поставя фундаментът на една нова интердисциплинарна наука в маркетинга, а това е трудно.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Най-висшата перспектива пред тази наука е разработването на хиперперсонализирани продукти, което означава един конкретен продукт за един потребител. Не за 5 или 10 души, не за дадена целева група, а за конкретния човек на база на неговия геном, така че да се отговори на здравни проблеми – вече съществуващи или към които е налице предразположение, за да не се отключат. Първичното приложение на генетичния маркетинг е в полза на генетични лаборатории и фармацевтични компании, като в по-широк смисъл говорим за индивидуализирани геннобазирани продукти от здравно-медицински характер, като персонализираните хранителни режими и хранителни добавки например. На този етап това би било много скъпо и няма икономически смисъл да се прави, но тук говорим за нов тип данни за клиента и аз вярвам, че това е бъдещето може би в хоризонт 100-200 години. Засега такива изследвания се правят само с астронавти, защото сме на прага на космическата революция. Колкото до поведенческата генетика, според нейните принципи нашето поведение е генетично обусловено. Конкретна генна експресия се случва при определени условия, което

провокира синтеза на конкретен хормон, който пък стимулира проявата на конкретен тип поведение. Всичко това още се изследва, но вече има данни за идентифицирани гени, които намекват за предположение към предприемачество и към склонност за поемане на рискове. Учените установиха, че дори политическите и религиозните пристрастия на индивидите имат генетичен произход.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– Да, категорично. Ние все още живеем в мъжки свят. Членувам в една международна общност за космическо изкуство, в която си говорим с астронавти, с инженери и с артисти. Всички споделят, че колкото и да говорим за равнопоставеност, нещата не стоят точно така. Не отричам, че успехите на жените се популяризират в последните години, т.е. преходът се случва, но бавно. Продължилото 500-600 години дискриминиране на женския пол няма как да бъде заличено за 20 години. И тук не говоря само за количественото изражение на това какъв е относителният дял на жените спрямо мъжете в науката или в политиката, а на каква част от жените реално се предоставя възможността да направят промяна.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Никога да не се отказвам. Бях прочела преди време една мисъл: „Никога не се отказвай, защото чудото може да се случи в следващия час“. За мен това означава и да правиш нещата въпреки всичко, независимо от обстоятелствата.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Трудно, но знам, че това, което правя, има смисъл не само за мен, а и за малката ни дъщеря.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Осъзнах, че невинаги съм права. С времето човек се научава да си признава това. За самия него е по-добре.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да не се отказват и да го правят за себе си, а не за някой друг. Не за да се докажат на някого, а да правят наука само ако имат вътрешната потребност и страст към познанието. Преди седмица дадох съвет на една приятелка, която се колебаеше дали да запише даден курс на обучение. Казах ѝ: „Започни, най-лесното е да се откажеш, ако не ти харесва. Но никога няма да изгубиш от знанието“. А в науката е нужна и повече смелост за себедоказване, за себеутвърждаване, защото на нашите балкански ширини много лесно си намираме оправдания да не направим нещо за себе си.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Дъщеря ми, тя е моят пристан в най-трудните моменти. И музиката, която за мен е върхът на всички изкуства. Когато ми е най-тежко, свиря на пиано, пея, много години съм се занимавала с народно пеене. Но не се ограничавам с народната музика, харесвам и метълкор. Както човекът е палитра от емоции, така и в музиката трябва да експериментираме, не трябва да слагаме стигма на определени жанрове. В трудни моменти метълкорът ме успокоява, в други случаи не ми действа така добре и залагам на различен вид музика.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Труден въпрос, защото човек среща много хора, които променят пътя му по един или друг начин. Но ако става дума за авторитет, ще посоча проф. Юлия Узунова. За мен тя е човек вселена – пътеводна светлина и критик. Тя ни учеше на начин на мислене, а не само на факти. Изключително ценен човек, който продължава да ме вдъхновява.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Бих искала да работя с по-широк кръг от учени както у нас, така и от международната академична общност. Искам да довърша започнатите изследвания.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за вас?

– Бих искала да бъда пример за дъщеря ни. Оттам нататък съм отворена за дискусия с всеки млад човек, но не се възприемам като личност, която може да парадирва със своите разсъждения или успехи.

АРТМЕНИДЖМЪНТЪТ ТЪРСИ ТОЧНАТА ПУБЛИКА ЗА ДАДЕНО ПРОИЗВЕДЕНИЕ – ТАКОВА, КАКВАТО Е, НЕ ПРОМЕНЯ ТВОРЕЦА

*Хората на изкуството и арторганизациите са
най-фината част от икономиката и при най-малкия
срив точно те са най-потърпевши*

Визитка

Проф. Емилия Константинова е ръководител на катедра „Теория на изкуствата“ в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив. Завършила е специалност „Корпоративна икономика“ в Европейския колеж по икономика и управление, а след това „Артмениджмънт“ в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив. Работи в Академията от 14 години. Докторската ѝ дисертация е на тема: „Управление на частни галерии“, става професор с изследването „Бизнес модели на арторганизации“.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– За разлика от точните науки общият мениджмънт извлича своя научен характер от практиката, теорията идва постфактум. По време на Индустриалната революция са търсили начини да подобрят производството и да увеличат печалбите, но след това идва търсенето на начини за справяне с предизвикателствата на конкуренцията и на дневен ред излизат въпросите каква да бъде най-добрата организационно-управленска структура, какъв да бъде стилът на управление и как да бъдат мотивирани служителите. Има научни принципи за това, но когато става дума за мениджмънт на арторганизации, има въпро-

си, на които общата теория не може да отговори. В България е още по-сложно – през 1989 г. излязохме от една централизирана планова икономика и влязохме в свободния пазар и доста предприемчиви хора започнаха собствен бизнес. Тогава с моя съпруг – художника Анастас Константинов, започнахме да търсим начин да опазим изкуството му от натиска на пазарната конюнктура. По това време малко творци бяха подготвени за свободния свят. През 1994 г. двамата създадохме една мъничка галерия в Стария град, която впоследствие се разрасна, и започнахме да посрещаме там колекционери, ценители и любители на изкуството. Учех се в движение – бях мениджър на Анастас, галерист, счетоводител, снабдител... всичко. Чак през 2003 г. ме поканиха да се включа в проект ABC по програма MATRA и холандското правителство, чиято цел беше да се развият предприемачески умения на хората на изкуството – галеристи, музейни работници, издатели, изкуствоведи, така че те да се справят в пазарните условия. Семинарите завършваха с конкурс за идея и задачата беше как да възродим чрез изкуство български град, който е бил проспериращ при социализма и западнал в новите времена. Нашата група избра Габрово – по онова време градът беше в окаяно състояние, а преди е бил от първите индустриални центрове в страната. Холандците одобриха идеята, но до реализацията ѝ не се стигна. Разбрах, че добрата идея изисква добро управление и силен екип. След това записах да уча корпоративна икономика. Това ме научи на механизмите на икономиката и основите на управленската наука, но не отразяваше спецификите в изкуствата. За да бъде човек мениджър в тази сфера, трябва да има познания върху общите принципи на управление, но за да намира решения, се изисква да познаваш в детайли изкуството. По същия начин един художник, за да твори съвременно визуално изкуство с импровизация и деформации на образи, трябва да е преминал академично обучение чрез класическото изкуство. Затова след това завърших артмениджмънт и се впуснах в необятните пространства на научните изследвания. В началото се вълнувах от въпроси като например защо някои автори успяват да бъдат наложени, а други – не, въпреки своя талант; как произведението на изкуството на даден творец да получи най-добрата реализация, така че той да продължи да създава по-вълнуващи произведения; как пазарът на изкуството да генерира повече гениални творби, а не комерсиални. Търсенето на отговори ме мотивира да се заема и с научна работа. Днес не можем да си представим фундаменталните науки без прилож-

ните. Тази симбиоза между подходите стимулира научните знания и възможностите за справяне с предизвикателствата. В артмениджмънта вече изследваме бизнесмоделите, които не се отнасят само за големи организации, а и за микроструктури като малки музеи и галерии и дори само за един-единствен творец. Живеем във време, в което почти всеки втори човек рисува и иска да си направи изложба; всеки относително известен пише автобиография; всеки снима и се определя като фотограф. Но дали тези хора правят наистина изкуство? Доколко творбите допринасят за развитието на изкуството? А за духовността? Как да задържим високия вкус към стойностното изкуство? Какви са механизмите за устойчиво развитие? Ето това са много малка част от изследователските ми мотиви.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Предизвикателствата в моята сфера са постоянни. Когато започнах да преподавам, бях много притеснена как ще говоря пред студенти. Споделянето на опит – да, но даването на рецепти за успех, назидаването, за никого не е от полза. Всички искат универсална рецепта за успех, а такава няма. Удовлетворяващо е, когато видиш свои възпитаници да ръководят успешни арторганизации, да заемат отговорни постове в държавните институции. След завършването с много от тях оставаме във връзка, работим по проекти, разрешаваме проблеми. Научиха се, че артмениджмънтът не сочи пътя към забогатяването и големите печалби, но помага за развитието на кариерата на творците в правилната посока, както и за реализацията на артпродукти. Всяка творба се нуждае от специфичен подход, за да намери най-добрата си публика, което е далеч от разбирането, че трябва да се влияе върху творческия процес и да се манипулира творецът да създава творби за потребителския вкус. Артмениджмънтът изисква всеотдайност, постоянство и аналитично мислене, за да се стигне и до финансовия резултат, който е нищо повече от средство за още по-сериозна работа.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Изследванията ми са в проблемните области на теорията на изкуствата, разработване и прилагане на интегративни програми в областта на изкуството и културата, прилагането на бизнесмоделите в арторганизациите, тенденциите на развитие на артпазара. Всъщност

ние живеем в много интересни времена – излязохме от социализма и станахме част от пазарния свят, влязохме в Европейския съюз, но принадлежим и към глобалния свят. Високите технологии облекчават живота ни и ни помагат в много отношения, но глобализацията носи и своите негативи. Преминаваме от криза в криза – икономическа, политическа, социална, културна, здравна. Още разнищваме ситуацията с COVID-19 и установяваме, че пандемията донесе не само негативи, а и ползи. Хората на изкуството и арторганизациите са най-фината част от икономиката и при най-малкия срив точно те са най-потърпевши. Затова и артмениджмънтът трябва постоянно да търси нови начини една културна организация да бъде адаптивна към бизнес средата, без това да бъде за сметка на качеството на културния продукт. Изследвайки тенденциите на бизнес моделите, констатирам, че корпорациите в последните години прилагат опита на арторганизациите и обратното – арторганизациите възприемат корпоративните модели на управление. Това е напълно нормално в турбулентна конкурентна среда при ограничени финанси. Търся инструменти, които да помагат на арторганизациите да изберат бизнес модел, гарантиращ устойчивост на даден творец или културен продукт.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– Нашата наука е малко по-тиха, не сме като фундаменталните точни науки. Може би затова и в тази сфера мъжете определено не доминират, но предизвикателствата са си предизвикателства. От една страна, много от подходите на фундаменталните науки се използват за решаване на редица проблеми в практическите области на артмениджмънта. От друга страна, принципите на практическите модели в изкуствата водят до иновативни открития във фундаменталните науки. В тази връзка познаването на различни науки дава свободата да откриваш неконвенционални решения за решаването на всеки сложен проблем.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Определено комуникацията. В днешно време тя е от решаващо значение. Но малцина си дават сметка, че част от комуникацията е умението да чуваш другата страна, да си добър слушател. Вярата в идеята, информираността и подготовката също са много важни, за да

можеш да убеждаваш. В моята професия креативността е ключова. Имала съм студенти, които не боравят с фантазията, не могат да измислят ситуации, да мечтаят. Беше ми много трудно поне малко да отключа въображението им, защото както предприемачеството, така и артмениджмънтът се нуждаят от креативност. Често ми се налага да решавам нерутинни проблеми и тогава критичното мислене е задължително. Старая се да бъда дипломатична. Може би това ми помага в работата с хора, особено с творците. Търся и използвам силните им страни. Безсмислено е да променяш характери. Умея да работя в екип и съм диалогична. Възприемам хората такива, каквито са. Търся и използвам силните им страни. Особено в научната проектна дейност екипността от специалисти от различни области е съществен елемент от успеха на изследванията.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Привилегирована съм, защото съм обградена от изкуство в личния живот, а и професията ми е отдадена на това. Това е красив и вдъхновяващ свят, в него няма скука.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Много са, но на първо място осъзнах колко важни са думите – подреждането им в писмен текст, но и в разговорите. Ако нямаш време да премислиш, рискуваш да отправиш грешно послание към събеседника си. А личният контакт е най-важен, той не може да бъде заменен с технологични средства, затова и се стремя да съм прецизна с думите. Научих се и че трябва да се проверява всяка информация и да се отсява от слуховете. Не трябва да се правят генерални изводи за хората, защото всеки е различен. Не бива да си конформист, трябва да имаш ясна гражданска позиция, да отстояваш вижданията си, да бъдеш целенасочен. Компромиси се правят, но не на всяка цена.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Добре е да обмислят какво искат да постигнат. Както вече казах, науката в нашата сфера е тиха, няма все още бляскави фундаментални открития, но има толкова неизследвани територии, че е предизвикателство да им се отдадеш. Младите жени в науката трябва да знаят, че

ако упорито и отдадено работят, ще постигнат своите успехи. Но и да са наясно, че всеки от нас се изправя пред житейския избор какво ще остави след себе си - парите и известността или полезността за човечеството.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Това, че си знам посоката, че мога да бъда полезна, да предам опита си на следващите след мен, да видя плодовете от своя труд. Важно е следващите поколения да не разрушават направеното и да не тръгват отначало, а чрез приемствеността да стъпят на добри основи и смело да надграждат.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– При всички положения това беше моят съпруг – художникът Анастас Константинов. В артмениджмънта моите приятели от Холандия Тон Делемаре и Ада Д’Амкур, моите преподаватели проф. д-р Веселин Благоев, доц. д-р Иван Иванов, доц. д-р Живка Бушева, доц. д. изк. Незабравка Иванова, Иван Костов, срещите ми с арх. Томас Челли, Дъг Кейси, Мишел и Елен Дейвид-Вайл, Кристо. В моя път на развитие бях много впечатлена от книгите на Филип Котлър, Майкъл Портър, Уорън Бъфет. И разбира се, един млад човек, който определено ми дава вяра в бъдещото поколение – Йорданка Палкова-Патишанова, чийто живот съм проследила от раждането ѝ до момента, а тя самата е вече един от авторитетните експерти в маркетинга.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– До момента в областта на визуалното изкуство в България няма мениджъри, агенти на отделни артисти. Наясно съм, че се изисква голяма смелост да тръгнеш сам, още повече у нас, където пазарът все още не е достатъчно развит, тъй като липсват всички брънки на веригата. В българската артбизнес среда все още доминират галеристите и кураторите изкуствоведи, въпреки че границите са отворени за света. А имаме конвертируеми талантиви художници. Тук има още незапълнени територии. Липсва предприемаческа активност. При никакви обстоятелства онлайн презентирането и изкуственият интелект не могат да заменят хуманитарните умения и функцията на посредника агент, а да не говорим за творческите умения. Съмнявам се и за

управленските функции, които някои среди се опитват да ни внушат с аргумента за по-евтина услуга.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за вас?

– Важен е личният пример и когато младите виждат един успял преподавател, това е стимул за тях. Но и аз се уча от тях, което е обнадеждаващо, защото така заедно решаваме проблемите. Например в ковид пандемията мои студенти, които имаха малки арторганизации или пък работеха в такива структури, бяха много притеснени. Едните – че ще трябва да съкращават служители, другите – че ще останат без работа. Тогава ги накарах да анализираме и да търсим решения и установихме, че не е толкова страшно. Въпреки многото неизвестности и всички ограничения беше полезно да направим подробен анализ и да научим, че във всяка ситуация освен заплахи има и възможности. Т.е. винаги може да се намери решение, въпросът е да намалим рисковете.

Науката не е избор на разума, а на сърцето

Човек трябва да гради заедно с другите, но да отстоява своята идентичност

Визитка

Достена Ангелова Лаверн е завършила специалностите „Културна антропология“, „Политически науки“ и „Новогръцка филология“ в Страсбург. Защищава докторантура по политическа и културна антропология в Париж в Училището за високи социални науки (EHESS). Съкратен вариант на дисертацията ѝ излиза в България под заглавието „Експертите на прехода“ (изд. „Изток-Запад“). Петнадесет години е преподавала

„Антропология на съвременното изкуство“ и „Политическа антропология“ в Страсбургския университет. През 2024 г. се връща в България и започва да преподава „Антропология на съвременното изкуство“ и „Културна антропология“ в АМГИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив. Директор е на фестивала „Летеропопули“ в Пловдив. Писател, поет и художник.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– Моят дядо по бащина линия беше професор д-р по ядрена физика, майка ми е университетски преподавател, бабите ми бяха учителки – има някаква наследствена линия. При мен е малко по-различно – аз съм изтъкана и от наука, и от изкуство, и смятам, че в бъдеще науката ще бъде все повече свързана както с изкуството, така и с духовните търсения и изследвания. Определено не съм привърженик на обожествяването на т.нар. обективна наука, защото такава няма – дори и квантовата физика установи, че всичко зависи от наблюдателя. Аз не боготворя науката като някакъв рационален метод, който ще осигури прогрес на

човечеството, защото с напредването на технологиите човекът не е изработил морално-етичен код, който да е в по-висша еволюционна фаза в сравнение с преди 100 години например. Така че според мен науката трябва да излезе от надменната си позиция на обективно-рационално проучване на света и да включи в себе си и друг тип изследвания – на изкуството, на духовните и морално-етичните търсения. Може би затова се насочих към антропологията – тя е събирателна хуманитарна наука, в която човек трябва да е научно прецизен, но и да има широка обща култура, психологически умения и любов към хората, защото тя предполага работа на терен. Още през 80-те години американски учени казаха, че литературата е част от антропологията, може би и затова се насочих към нея, а не към политическите науки или икономиката, които са по-конюнктурни, а в последно време виждаме, че те и не могат да предвидят процесите, които текат в обществото. За мен да си учен, не означава да пишеш някакви трудове, които после ще събират прах, или пък да получаваеш грантове за никому ненужни проекти. Знанието има просветителска мисия и трябва да се стреми към приемственост между поколенията, да има жива връзка между това, което изследваш, и живота. Иначе се лишава от смисъл.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Излизането на книгата „Експертите на прехода“ през 2010 г. у нас ми коства доста в професионално отношение. Като докторат тя получи много висока оценка от изтъкнати имена на френската антропология, но като книга разбуни духовете. Тя разкри съществуването на политически, медийни и интелектуални мрежи, които сега се срутват и за които много хора говорят. Но преди 15 години беше друго – никой не смееше да говори открито за тях. Тези англосаксонски мрежи бяха създадени уж да разпространяват по света демокрацията, но всъщност идеята им е да заграбват и управляват ресурси – материални и духовни. Това ми коства много – дори във Франция хора, които бяха поставили висока оценка на моя труд като учен, изведнъж престанаха да ме познават. Беше истинска криза, от която се спасих в изкуството. Аз от малка творя поезия, преди още да се науча да пиша, рецитирах на глас и баба ми ги записваше. От ранна детска възраст и рисувам, винаги съм била с единия крак в изкуството, това винаги ми е помагало. Поезията, живописата, търсенето на духовното (превеждала съм книги на

известни философи и теолози) и изобщо изкуствата ми помогнаха да премина през краха на илюзиите, без да загубя любовта.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– От 15 години се занимавам с антропология на съвременното изкуство, но и в това се натъкнах на идеологически мрежи. Изследвам изкуството както от гледна точка на творческия процес, така и от гледна точка на неговата социална функция, на неговия принос за еманципация и освобождаване на личността и общността от зависимостите, на укрепване на човешкия дух и автентичност. У нас все още сме до известна степен пощадени, но на Запад съвременното изкуство е прекъснало връзката си с изконните ценности на християнството. Всички тези изследвания са много важни, за да провокират осъзнаване и усилие за кристализиране на духовните ни приоритети като общество, защото без тази база нито политика, нито икономика могат да ни спасят. Важно е и за студентите, които изучават антропология на изкуството, за да са наясно какво и как ще промотират и защо. Досега в АМТИИ нямаше такава специалност и студентите са много заинтересовани.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– Разбира се, че е така. Няма да споменавам имена, но имам близък – голямо име в науката. Съпругата му беше негова секретарка и го отменяше във всички грижи, за да може той да твори. Аз също си гледах детето, готвех и чистех, докато пишех доктората си. От друга страна, в последните години преподавателската и научната работа много се феминизира, така че може би това вече не е голям проблем. Не съм привърженик на мерки като квоти за жени, но ми се иска женската гледна точка в науката да бъде по-ясно изразена. Жената, а и женското начало у мъжа творец са тези, които раждат и се грижат за живота. Женският визионерски поглед би трябвало все повече да си пробива път.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Любовта към хората, особено към младите – това е от изключително значение за един преподавател. Аз вече съм постигнала повече неща, към които съм се стремяла, и сега просто искам да има един качествен скок във факултета, в който работя, с младите хора, на които

преподавам. Помагат ми както големият опит, който имам в различни страни по света – преподавала съм и във Франция, и в Гърция, и в Съединените щати, така и връзката между науката и изкуството - за мен тя е фундаментална.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Честно казано, не съм установила никаква граница между двете неща. Те се преплитат при мен и аз импровизирам всеки ден.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Колко важни са колегиалните отношения, взаимопомощта в науката, защото тя се гради върху човешките отношения.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да го правят от сърце, а не да се захващат с наука заради кариера. И въобще всеки избор, който правят, да идва от сърцето. Науката не е избор на разума, а на сърцето.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Искрите в очите на младите хора. Малките огънчета, които съм успяла да запаля, ме вдъхновяват. И някои неочаквани срещи. Ще дам пример с една млада жена, завършила най-престижните политически школи във Франция. Запознах се с нея случайно и тя ми каза, че „Експертите на прехода“ е настолната ѝ книга, както и на съпруга ѝ. И разбрах, че макар и да не знаеш това, което си посял, къде ще покълне, има смисъл. Господ си знае работата.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Публикуването на „Експертите на прехода“ промени напълно професионалния ми път.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Моята голяма мечта е един нов тип обучение, в което науката и изкуството да се преплитат. С развитието на изкуствения интелект виждаме, че обективизираното познание може да е дело и на компютър.

Но искрата у човека, потенциалът на човешката психика да мечтае и да сътворява нови светове, са непостижими за изкуствения интелект.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за Вас?

– Да, и това е същото като при собствените ти деца – те не слушат какво им говориш, а гледат какво правиш. Аз съм се научила да падам и да ставам, но да продължавам да обичам това, което правя, и да се стремя не към отгъкания път, а към изненадата, към откривателството. Това искам да предам на младите хора, и им казвам, че то ги прави живи. Човек трябва да е творец и в делник, и в празник, да гради в любов и разбирателство с околните, но да не се страхува да отстоява своята идентичност дори в трудни обстоятелства.

В ЕДНО ИЗСЛЕДВАНЕ ТРЯБВА ДА КАЖЕШ ИСТИНАТА, ИНАЧЕ НЕ БИ БИЛО НАУКА

***Ако се научим да се познаваме и приемаме,
ще станем много по-добро общество***

Визитка

Доц. д-р Зоя Микова е част от катедрата „Теория на изкуствата“ в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив. Завършила е почти всички специалности в Академията без рисуване и балет – „Изпълнителско изкуство – Фолклор“, „Ръководство на народни състави“ (днес „Дирижиране на народни състави“), „Педагогика на обучението по музика“ и е част от първия клас на специалност „Етномузикология“. Темата на дисертационния ѝ труд е „Традиционни практики и музика на етническите общности в град Пловдив“.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– Когато завършвах Академията, не виждах много перспективи за професионалната си реализация и беше чисто съвпадение, че се появи възможност да започна работа там първоначално на хонорар. Започнах да се занимавам и с научна дейност освен с преподавателска, защото университетите са не само образователна и творческа среда, но и изследователски центрове. Етномузикологията е интердисциплинарна наука, която изследва културата на хората, техния живот; тя не е само музика, тя е всичко онова, което ни заобикаля – отношения, комуникация, изразяване и т.н. Моето образование като етномузиколог предполага да вляза в ролята на изследовател, който събира данни и среща различни хора, разказва техните истории чрез музиката, и това занимание е много вдъхновяващо.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Доста дълго време събирах материали за дисертацията си. За да развиям научните си изследвания, аз трябва да работя първо на терен, а това изисква много време и подготовка. Например аз отделям време за наблюдения и разговори с различни хора, после дешифрирам казаното и чак тогава започвам да анализирам, за да мога да напиша един текст. Така се срещам с всякакви хора, различни от мен, но с течение на времето разбрах, че те всъщност са като мен. Много трудно ми беше. За да ги опозная, често се налагаше да „влизам“ и „излизам“ от техния свят, но това много ме обогати като човек. Създаването на дисертацията беше голямо предизвикателство и нямаше да е възможно без подкрепата на семейството ми, но по-трудна се оказа задачата да изследвам моето село, защото за мен това проучване е свързано и със себепознанието.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Работата ми по изследването на етносите започна от едно много странично занимание – в началото на професионалния ми път в Академията паралелно работех и за една немска фирма, а шефът ни беше арменец. За Коледа шефът пускаше всички заедно в почивка, но за арменската Коледа – само арменците. Казвам това на шега. Този човек, казваше се Рупен Чавушян, светла му памет, много ми помогна – никога не ме спираше, когато имах работа в Академията. Той провокира интереса ми към арменците в Пловдив. След това дойде и желанието да опозная евреите, после включих и турците. Като студентка работех с ромски оркестри, така че „вратата ми беше широко отворена“ и за ромската общност. Така избрах тези четири общности, традиционни за Пловдив, и започнах да ги наблюдавам и изучавам. Беше много вълнуващо. Резултатите от тази разработка развих с мои приятели в научно-приложен проект и неправителствена организация, наречена Сдружение „НЕПОЗНАТИТЕ-ПЛОВДИВ“, която работи за опазване и представяне на културното многообразие в България и по света. Организацията ни работи с много училища в Пловдив и региона, с малки общини и културни центрове. В момента продължавам изследванията, свързани с родния ми край, тъй като аз съм от Плевенско. След толкова години, в които проучвах „другите“ хора, се обърнах към себе си. Това стана случайно – в Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив попаднах на една снимка на моя дядо, починал отдавна. Не можех да

повярвам, но това беше знак, че трябва да изследвам културата в моето село. Върнах се там, за да продължа да събирам материали, написах книга, но не сложих точката с това. Темата продължава да ме вълнува и сега. За мен е важно да се събират семейните и родовите истории, защото трябва да се пази паметта на близките ни.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– Не съм усетила неравнопоставеност в моята сфера, но жените имаме грижи за семейството и децата и ни е малко по-трудно. Дори само защото чакаме детето да заспи и тогава отваряме компютъра за работа.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Не знам доколко съм постигнала някакъв успех, но комуникацията е умение, което в нашата сфера е на първо място. В моята работа е важно да чуваш какво говори събеседникът, това ти „отваря врати“. Умението да общуваш, е ключово. Може би ми е помогнало много и това, че изисквам първо от себе си, а след това от другите, но и че не се примирявам с посредствеността.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Много трудно. Изключително трудно е за една жена да намери баланса между личното и професионалното.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Имам един любим цитат от Гьоте и никога не го забравям: „Само в другите хора човек може да види себе си“. Мисля, че това е достатъчно голям урок. За мен „другите“ (различните) винаги са били на първо място хора. Работата ми ме е научила да мога да чувам и уважавам чуждото мнение, било то и различно от моето.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да бъдат искрени, честни и коректни – това е много важно. В едно изследване трябва да кажеш истината, а не да изкривяваш фактите. Иначе не би било наука. Разбира се, след време ние можем да преосмислим научните си изследвания; след десет години данните може да са други, може да се подходи през друга призма, тъй като теориите са

създадени, за да се променят и опровергават. Но днес и сега данните трябва да се интерпретират коректно. Другият съвет, който мога да дам на бъдещите учени, е да бъдат постоянни. Непрекъснато повтарям на студентите, че се изисква много труд и много постоянство.

– Какво Ви вдъхновява в трудни моменти?

– Може би това, че само написаното остава след нас. И след сто години някой може да попадне на някое изследване и да види, че е имало хора, които са мислили и работили по тези въпроси. Друго, което ми дава увереност, е, че аз успях да развия резултатите от дисертацията си до едно значимо културно събитие. Много се радвам, че в годините успяхме да създадем и тази неправителствена организация, за която доброволно работят учени и изследователи от различни университети. Нарекохме я „НЕПОЗНАТИТЕ-ПЛОВДИВ“, защото ни е известно колко много общности има в града ни, но понякога не знаем много за тях, а те са наши съседи. В „НЕПОЗНАТИТЕ“ ние представяме живота на тези хора през музиката, през танца, през облеклото, храната, документални фотографии. Организирахме и научна конференция, като през миналата година за първи път имахме модул и за литература. Работата в „НЕПОЗНАТИТЕ“ е нещо, което ми дава сили в трудни моменти. Вдъхновение и кураж ми дава моето семейство, което разбира важноста на моите занимания, преживява ги с мен, макар че лишавам близките си от много време и внимание.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Тази личност в професионалния ми път бе моята преподавателка в Академията, чиято позиция наследих – доц. д-р Василка Йончева. Тя видя потенциал в мен и ми подари свобода за работа. Следвам нейния пример като преподавател и научен работник. Още в първите години на кариерата си, когато имах опция да замина и да работя на друго място, в друг град и държава, тя няколко пъти ми каза да не бягам от пътя, който е определен за мен. Събитие не мога точно да посоча, на ако се върна почти тридесет години назад, бих казала, че това е изборът, който направих през лятото на 1996 г. Тогава реших да продължа образованието си в Пловдив, а не в София (макар да ме бяха приели и там) и не съжалявам. Още от първата ми среща с Пловдив разбрах, че това е моето място на Земята. Толкова сила и енергия има в този град, които ме зареждат и вдъхновяват всеки път, щом изкачвам калдъръма към Академията.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Бъдещето е трудно, защото у нас няма целенасочена политика в нашата сфера. Навсякъде в чужбина, където съм пътувала, етномузиколозите са много високо ценени. Не си спомням на кого са думите, но да ги припомня: „Познанието за собствената култура е познание за културата на човечеството“. Важна е и нашата култура и дано да се проумее това от държавниците. Не правя никакви далечни планове, но искам „да разкажа“ на света всичко, което съм открила. Искam да продължа и работата си в „НЕПОЗНАТИТЕ“, защото би било голямо постижение да се научим да живеем заедно без предразсъдъци. Ще дам пример – повечето хора не знаят, че в Пловдив има турско читалище. Отидох там преди години, докато събирах материали за дисертацията. Беше 19 февруари, на вратата на последния етаж имаше голям плакат на Васил Левски и се запитах какво се случва. Не можех да повярвам с какво уважение се отнасят тези хора от другия етнос към националния ни герой. Тогава осъзнах какво означава да си исторически обременен, а и в крайна сметка ние няма как да съдим съвременните турци за събития отпреди много години. Доста вода има да изтече още, много имаме да учим и двете страни едни за други. И ако се научим да се познаваме и приемаме, ще станем много по-добро общество.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за Вас?

– Мисля, че да, и усещам, че съм пример за студентите, с които работя. Това, че те ми се доверяват да ги водя през непознати места и предизвикателства, ми дава увереност, че посявам семена, които след време ще поникнат, и те ще променят системата към по-добро. Това говори не толкова за мен, колкото за моите родители, защото аз съм такава благодарение на тях. Преди време им казвах, че няма да възпитавам моите деца, както те се ме възпитали, защото ми е трудно – научили са ме на трудолюбие и постоянство, да съм честна, но понякога заради тези качества изпадам в ситуации, в които се питам дали не съм най-големият глупак. Когато станах родител обаче, приложих същите принципи, защото знам, че ако всеки си върши работата и гледа по-малко в купичката на другия, животът ни ще бъде друг. Благодаря на семейството ми, че винаги ме е подкрепяло, че днес съм тук и имам възможност да работя това, което обичам.

ЗАНИМАВАЙКИ СЕ С НАУКА, ЧОВЕК ТРЯБВА ДА ВЯРВА И МНОГО ДА РАБОТИ ЗА МЕЧТИТЕ СИ

*От студентка мечтая да изследвам природни продукти,
които да са доказано безопасни и със специфичен
благоприятен ефект върху здравето*

Визитка

Доц. Лилия Михайлова е завършила специалност „Фармация“ в Медицинския университет в Пловдив, след което защитава докторантура по фармакология в същия университет. Преди повече от 7 години се присъединява към екипа на проф. Милен Георгиев, който е част от Центъра по растителна системна биология и биотехнология в Пловдив и Института по микробиология към БАН. Научната ѝ работа е свързана с изследване на биологичната активност на природни продукти и биологично активни съединения от растителни източници с цел да се изясни фармакологичният им механизъм на действие по отношение на затлъстяването, дълголетието и стареенето на кожата.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– Завърших специалност „Фармация“ първа по успех в своя випуск и имах избор в каква специалност да продължа своето обучение. Въпросът не беше дали, а каква. Вече бях работила в аптека по време на държавния си стаж, имах и лабораторен опит по експериментална имунология в университета в Неймеген в Нидерландия и бях решила, че искам да се занимавам с наука. Така избрах докторантурата си във фармакологична специалност, после нещата се развиха по естестве-

ния си път. Участвах в редица международни конференции и на една от тях срещнах сегашния си екип. В науката можеш едновременно да получаваш нови знания всеки ден и ти да си този, който ги генерира и предава нататък – това ме вдъхнови да се посветя на това поприще. Преподавателската дейност също е част от науката и е много важно да обучаваш студентите, специализантите и докторантите с желание. Впрочем това важи и за всяка друга професия.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Малки предизвикателства има всеки ден, но най-голямото за мен е преходът от това да бъда част от екип към това да ръководя собствен екип. Преди 2 години се върнах на работа след майчинство и точно тогава трябваше да направя следващата стъпка на изследовател – да имам собствени проекти и екип, който да ръководя. За този период от време имам два спечелени проекта към фонд „Научни изследвания“ и се надявам те да доведат до очакваните резултати и да завършат с научни открития.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Моята научна работа е фокусирана върху изследването на механизмите за контрол над затлъстяването и потенциала на природните продукти да предотвратят натрупването на излишни мазнини в тялото и всички съпътстващи това усложнения за здравето. За последните 7 години имаме доста разработки на растителни екстракти и природни продукти от традиционни храни и сме идентифицирали част от тези, които може да бъдат включени в хранителни добавки, действащи по изцяло нови молекулярни механизми. Средствата за контрол на затлъстяването и лечението са много ограничени като брой, въпреки наскоро одобрените няколко препарата. Те имат и своите странични действия и може да бъдат опасни, ако терапията не се контролира от медицински специалист. Като фармаколог мога да кажа, че дори още не знаем тези инжекционни и перорални препарати какъв дългосрочен ефект биха имали по отношение на хормоналния баланс, инсулиновата чувствителност, дали няма да доведат до усложнения след време. Така че затлъстяването и метаболитните нарушения си остават една много актуална тема в науката. Нашите изследвания целят да намерим как

да поправим „счупения“ механизъм на обмяната на веществата и по естествен начин метаболизмът да се върне към нормата. Това може да стане с природни средства, хората са се лекували така с хилядолетия. Пазарът е пълен с хранителни добавки, но ние се фокусираме върху такива, които са с научно доказан потенциал и много добре химично характеризирани. В Центъра по растителна системна биология и биотехнология имаме изключително съвременна аналитична платформа за метаболитно профилиране на растителни екстракти и можем с точност да определим какъв е химичният профил, маркиран по множество съединения, а не само по едно, каквато е масовата практика при хранителните добавки.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– Жените преминаваме през различни периоди в живота си и може би ако ми бяхте задали този въпрос, преди да имам дете, щях да отговоря по различен начин. И не става дума само за грижите за децата – у нас при кандидатстване за финансиране на проекти не се отчита времето на майчинството, т. е. тези една или две години не се изваждат от научното CV, а това дава известно предимство на мъжете. Позитивно то е, че вече са инициирани стъпки в посока това да се промени. Иначе не бих казала, че мъжете имат преимущество по отношение на заемането на ръководни позиции, науката у нас е сравнително балансирана, даже може би има лек превес на жените.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Умението за работа в екип, откритостта, комуникативността, прецизността – може би тези са най-важните.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Най-важна е подкрепата в семейството – между двамата партньори трябва да има разбирателство. И след това е подкрепата на второто семейство – екипа, с който работиш, защото човек прекарва повече време с колегите си, отколкото въщи. Помага ми и гъвкавостта на работното време – моята сфера предполага опити с живи моделни системи. Когато имам експеримент, си го правя по график, който понякога е извън традиционното работно време. Когато пък се налага отсъствие

поради лични ангажименти, винаги има кой да поеме задачите и да използвам дни за отпуск.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Разбрах, че занимавайки се с наука, човек трябва да вярва и много да работи за мечтите си. Научих това от проф. Милен Георгиев и проф. Цанко Гечев, защото, когато започнах работа в Центъра по растителна биология и биотехнология, той беше само проект на тяхното визионерство в науката, а сега имаме прекрасен научноизследователски комплекс – на световно ниво. Не съм си и мечтала, че това ще се случи в моя роден град. Другият урок е, че в науката трябва и малко късмет, повечето големи открития го доказват.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да изберат област на науката, към която имат силен интерес. Науката е много близка до изкуството и трябва да се прави само с много силно желание – иначе няма как да ти хрумне нещо през нощта и да станеш, за да го запишеш, а на другия ден да започнеш да работиш по тази идея.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Връщам се към първоначалното си младежко желание да се занимавам с наука, да допринасям за доброто и за здравето на хората. От студентка мечтая да изследвам природни продукти, които са доказано безопасни и със специфичен благоприятен ефект върху здравето. Когато се провали експеримент или ме притискат крайни срокове, се отдръпвам, поглеждам отстрани и си казвам, че поредното предизвикателство ще мине, а аз работя върху това, за което съм мечтала.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Двата ми научни ръководители – проф. Дамянка Гетова и проф. Милен Георгиев. Те ми зададоха един по-висок хоризонт в науката, към който да се стремя.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Бъдещето в борбата със затлъстяването и метаболитните нарушения виждам в мерките за превенция и диагностика. Моите научни интереси са свързани с това как се програмира метаболизмът на поколенията като функция от този на родителите – т.е. да намерим факторите, които се предават от майка на дете и определят дали ще има риск от затлъстяване и съпътстващите го усложнения, и да повлияем на метаболитните нарушения още преди те да са се появили. Все по-малко можем да влияем на качеството на храната, изправени сме и пред глобалния ѝ недостиг, така че търсим начин да повлияем на метаболизма, преди да се е появил проблемът. Когато се стигне до затлъстяване, проблемите са много трудно обратими. Логиката е същата като при персонализираната медицина – ако може да се установи, че даден човек има риск да развие Алцхаймер, да кажем, какви мерки да вземе, преди да е станало късно.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за Вас?

– В моите очи младите хора са тези, които сега са в гимназията или в университета, и бих искала да ги посъветвам да не спират да търсят и да се самоусъвършенстват, да четат много. Страхувам се, че те се губят в морето от информация, което ги залива, затова критичното мислене е много важно. А то се постига с много четене.

Най-важното е постоянно да се усъвършенстваш, защото изкуството не стои на едно място

В момента изследванията ми са насочени към детайлното проучване как едно произведение на българска фолклорна основа може да бъде поставено по-оригинално със съвременните условия на сценичното пространство, но в същото време да бъдат запазени автентичността и философията на фолклорния първоизточник

Визитка

Доц. д-р Рослана Моравенова е ръководител на катедра „Хореография“ и преподава хореографска композиция и хореографска режисура в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ в Пловдив. Завършила е същото висше училище. Преподавател е в катедра „Хореография“ от 1995 г. Изследванията ѝ са насочени към драматургичното развитие на българския танцов фолклор и различните методи и подходи при конструирането на фолклорните танцови произведения и взаимодействието с видовете танцови изкуства.

– Какво Ви вдъхнови да изберете да се посветите на изкуството и научната кариера?

– Моят избор е доста интересен. Няколко специални за мен хора стоят зад пътя, по който съм поела. Аз съм национален състезател по художествено гимнастика, тренирах при госпожа Нешка Робева в ансамбловото съчетание. Тя е един от първите хора, които ме провокираха да се насоча към изкуството. Госпожа Робева смяташе, че няма как да правиш едно съчетание с музика, без да имаш идея, и ни разказваше

много увлекателно вижданията си за нашите композиции. Провокираше ни да четем, за да разберем какво иска да направим, и още когато бях малка, това много ме зареждаше. Тя канеше различни преподаватели по танцово изкуство, за да бъдем по-добри в изпълненията си, даваше ни възможност да се занимаваме и с класически балет, съвременни танцови техники, български народни танци и други, което разви моите качества в танцовата координация. Когато приключих със спортната си кариера, ми беше изключително интересно да продължа да изучавам и надграждам своите умения в теорията и практиката на българския народен танц. Станах част от фолклорен ансамбъл „Тракия“ и това беше вторият ми скок в танцовото изкуство. Колективът в ансамбъл „Тракия“ е от изключително можещи хора, голяма част от които са се обучавали в АМТИИ. Всеки от тях се опитваше да предаде своите знания на новите членове в ансамбъла, за което съм много благодарна. Там се влюбих в творчеството на проф. Кирил Дженов и бях повлияна от часовете по хореографска композиция на проф. д-р Даниела Дженова, които водеше със своите студенти. Това бе и отправната точка в моя избор. Влязох в един свят на творчество и така започнах да искам да се развивам в хореографското изкуство. Вече в АМТИИ криле ми даде проф. Петър Луканов, той е един от най-големите балетни режисьори и хореографи. Професор Луканов водеше часове по композиция и режисура в хореографията и ни насърчаваше да се развиваме в изкуството. Може би ако не беше той, аз нямаше да се насоча и към науката, но той ме провокира да дам всичко от себе си. Благодарна съм му за това, че ми даде криле да мечтая, да творя и да се развивам в хореографското изкуство.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– За мен предизвикателство винаги е било да се усъвършенствам като преподавател, но искам и студентите непрекъснато да надграждат, и дори да надминат учителя си. А неминуемо с преподавателската работа идва и научната. Един от хората, които ми помогнаха да израсна в изкуството и науката, е проф. д-р Дженова, която се занимава изцяло с български фолклор. Другият важен човек беше проф. Луканов, който беше посветен не само на балета, а и на българския народен танц. Един от неговите знакови спектакли е „Козият рог“, в който той преплете балета с фолклора и направи едно наистина грандиозно

произведение. Третият човек беше Нешка Робева, която премина от гимнастиката в изкуството, а нейният спектакъл „Орисия“ е симбиоза между модерния танц и българския фолклор. Първото ми научно изследване се базираше върху тези три направления в танцовото изкуство и как българският фолклор се претворява в сценичното пространство в големи драматургични произведения. Всъщност хората, които ме насочиха към изкуството, ме провокираха да се посветя и на науката. Чрез тяхното творчество аз намерих своя път за изграждане и усъвършенстване в алгоритъма на хореографските изследвания.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Сега съм се фокусирала върху танцовата драматургия и използването на българския фолклор в нея – как се извличат различни философии от идеите, заложили в митологията, в песенните изкуства, в литературните произведения, в които има елементи от народното творчество, и как те влияят на драматургията. Работя и върху проучване на новите виждания за хореографията в сценичното пространство. В XXI век зрителят гледа с други очи и ние трябва да се стремим той винаги да е удовлетворен. Изследването ми е насочено към новите визуални възприятия в колаборация с танцова драматургия – как може едно произведение на българска фолклорна основа да бъде поставено по-оригинално и в по-съвременна обстановка, но в същото време да бъдат запазени автентичността и философията на фолклорния първоисточник.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– В сферата на нашето изкуство и наука няма различно отношение – има жени, които са изтъкнати хореографи. Дадох вече пример с проф. Дженева, която е един от стожерите в българската народна хореография. Аз самата не съм имала предизвикателства в това отношение, освен че жената трябва да съчетава много неща – да бъде майка, съпруга, дъщеря, специалист, преподавател, колега, режисьор и да се развива в науката. Това е трудно, но се постига.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Дисциплината на първо място. Аз съм изключително дисципли-

нирана и мисля, че умея добре да подреждам деня си, както и да организирам хората около мен, това също е много важно. Колегите много ми помагат – в катедра „Хореография“ сме колектив, който работи в много добра симбиоза, нашите предмети са свързани и благодарение на общите ни усилия студентите ни постигат добри резултати, иначе не бихме се справили.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Имам изключителната подкрепа на семейството си. Моят съпруг е математик и инженер, няма нищо общо с изкуството, но винаги е отдаден на това, което правя. Така беше и с родителите ми, които стояха зад мен и ме подкрепяха още в началото на моята кариера. Семейството играе изключителна роля в живота на всеки човек.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Че трябва да бъдеш отдаден и да умееш да работиш в колектив. И най-важното – постоянно да се усъвършенстваш, защото изкуството не стои на едно място, то се развива и ти трябва да следиш, да четеш, да гледаш, иначе няма как да си пълноценен в своята сфера. Студентите от всеки нов випуск също са различни и човек трябва да се развива и като преподавател – да научи какво ги вълнува, и да им дава задачи, които да ги провокират, за да се развиват и надграждат. Няма как да се прилага един и същи модел години наред. Имаше курсове със студенти, които не четяха, а в нашето изкуство без четене е невъзможно. И това налага да ги накараш да намерят пътя до библиотеката, да стигнеш до тях и да ги провокираш да посегнат към книгите. Ние не използваме словото в своето изкуство, не говорим и за да бъдеш добър разказвач в танцовата драматургия, трябва много да си чел, за да отсесеш най-същественото, което може да се изпълти в танца.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да не се страхуват – да се развиват и да се впускат смело в различния свят, който ги чака в изкуството и науката. И да не забравят, че трябва много да учат и надграждат, да се усъвършенстват – всеки ден.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Студентите ме вдъхновяват да се развивам, а и искам преподавателите (моите ментори), които са ми дали толкова много неща, да се гордеят с мен. Това също ме мотивира, както и семейството ми, което ме подкрепя.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Вече споменах проф. Петър Луканов, проф. д-р Даниела Дженева и госпожа Нешка Робева, но искам да подчертая и ролята на АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“, Пловдив. Академията е място, което дава възможност на всеки млад човек да се изяви и да се изгради. Работим в чудесна атмосфера, която ни дава свободата да се развиваме.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Надявам се да продължим да надграждаме работата с нашите студенти. Те идват при нас, за да израснат до хореографи, режисьори и педагози. Всеки от тях започва да твори още от първи курс и ние се стремим да им осигурим поле за изява, това им дава голям стимул да се развиват. Удовлетворението на всеки преподавател е да види възпитаниците си усъвършенствани като завършени специалисти. Като ръководител на катедра „Хореография“ бих желала да надградим симбиозата на танцовите изкуства с още интересни предложения.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за вас?

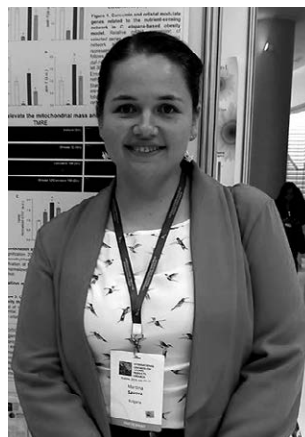
– Искам и се опитвам да покажа, че дисциплината и колегиалните отношения в нашето изкуство са много важни – ние работим с изключително много хора и ако искаш да направиш нещо, зависиш от 30-40 души. Затова трябва да си изключително дисциплиниран, за да успееш да ги провокираш да поискат да бъдат като теб. Бих искала да дам пример на младите хора може би да четат повече, да се усъвършенстват всеки ден не само в практическата работа, а и в научните изследвания. Бих искала да се влюбят в този различен творчески свят на танцовото изкуство.

В НАУКАТА Е НУЖНО ПОСТОЯНСТВО – НЕВИНАГИ НЕЩАТА СЕ ПОЛУЧАВАТ ОТ ПЪРВИЯ ПЪТ

*Човек не трябва да забравя откъде е тръгнал,
и на първо място трябва да остане човек*

Визитка

Мартина Савова е завършила специалност „Фармация“ в Медицинския университет в Пловдив. Впоследствие започва докторантура към Института по микробиология на тема „Механизми на модулиране процесите на затлъстяване при инвитро модел на човешки адипоцити чрез прилагане на биологично-активни молекули“ под ръководството на проф. Милен Георгиев. Към момента д-р Савова заема длъжността главен асистент в Института по микробиология към Българската академия на науките (БАН). Тя е част от два екипа, ръководени от проф. Георгиев: на лаборатория „Метаболизма“ в Института по микробиология към БАН, както и на отдел „Растителна клетъчна биотехнология“ към Центъра за растителна и системна биология и биотехнология.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– Като дете имах възможност да общувам с близки до мен хора, които са университетски преподаватели, и с голямо любопитство слушах разказите им за експерименти и научна дейност. Когато започнах обучението си във Фармацевтичния факултет, се включих в различни извънкласни дейности и научни кръжоци, където за първи път видях как на практика се провеждат опити в лаборатория. Тогава стремежът ми да се занимавам с наука, се превърна в цел за професионалното ми

развитие и търсене на възможности за реализация. Известен период след моето дипломиране доц. Лилия Михайлова, която по това време вече работеше с проф. Милен Георгиев, ме покани да се присъединя към екипа, в който работя и до днес.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Имаше период, в който за кратко се отдалечих от науката. Дори хората около мен забелязаха, че не съм удовлетворена и че нещо ми липсва. Най-голямото предизвикателство беше да намеря стремеж и мотивация да се върна към науката – да поема по път, който е сложен и понякога несигурен, но ми носи усещане за смисъл и вътрешно удовлетворение. Това беше повратен момент, който ме научи колко е важно човек да следва истинската си страст.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Изследваме влиянието на природни продукти върху човешкото здраве – най-общо казано. В момента надграждам работата по докторската си дисертация, която беше фокусирана върху затлъстяването, с изследвания върху различни метаболитни нарушения. През последната година спечелих финансиране по проект, насочен към здравето на сърдечносъдовата система. Освен това имам одобрен проект в рамките на конкурса за финансиране на фундаментални научни изследвания на млади учени и постдокторанти, финансиран от фонд „Научни изследвания“, на тема „Влияние на хорметичен стрес върху физиологични параметри и метаболитен профил при нематоди (*Caenorhabditis elegans*)“. Това е вид лек стрес, който всъщност подобрява адаптивността на организма – действа като стимул, който повишава устойчивостта чрез активиране на регенеративните процеси в тялото. Интересното тук е да открием фундамента на това как всъщност различните видове стрес повлияват биохимичните пътища в тялото. Студените бани са класически пример за хорметичен стрес – хората ги практикуват от хилядолетия, а едва сега започваме да разбираме по-добре как действат на клетъчно и молекулярно ниво. Изясняването на молекулярните механизми, участващи в отговора към хорметичен стрес, всъщност има важно значение за проучвания, свързани с превенцията и повлияването на метаболитни и възрастово обусловени заболявания.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– И да, и не. Всеки човек среща различни предизвикателства както в личен, така и в професионален план, но като цяло жените са по-ангажирани в грижата за семейството. Всичко е въпрос на организация и осъзнат избор, което, разбира се, зависи и от приоритетите на човека в дадения етап от живота му.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Търпение, постоянство, трудолюбие и смирение. Последното е особено важно в науката.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Работя над това и продължавам да търся равновесието между професионалния и личния живот.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Човек не трябва да забравя откъде е тръгнал, и на първо място трябва да остане човек. В науката е нужно и постоянство – невинаги нещата се получават от първия път и не бива да се демотивираш или пък да не оценяш усилията, които си положил. Понякога трябва да мине малко време, да научиш още нещо, идеята да отлежи и чак тогава да се случи. Необходима е грацията, а и всяко нещо в крайна сметка се случва с причина.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– На всички млади хора пожелавам да бъдат любознателни, да следват целите си, да четат и най-вече – да не се притесняват да опитват. На теория много неща звучат интересно, но практиката може да се окаже различна. Затова съветвам всеки да опитва да се занимава с това, което го вълнува, колкото се може по-рано. Ако не се получат нещата, ще има време да пробва нещо друго, и така да намери това, което наистина му доставя удовлетворение.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Спирам, заземявам се и осъзнавам, че ситуацията не е толкова

лоша, колкото изглежда в моето съзнание. В такива моменти екипната работа е от огромно значение – когато прегориш, е важно да има някой, с когото да си поговориш и който да ти даде малко от своя пламък, когато твоят е на път да угасне.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Много хора са ме напътствали в живота, но като конкретна личност до този момент бих посочила научния си ръководител проф. Милен Георгиев. Възможността да съм част от неговия екип, беше не просто висок старт, а истински трамплин – работя с учени с богат опит, от които черпя знания. С тях не само обсъждаме нови идеи, но и се допълваме интелектуално – в дискусиата винаги се намират отговорите на много въпроси.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Надявам се да привлечем още млади хора, които да творят наука заедно с нас. За мен ще е повече от постижение внедряването и разработването на нови методики в изследванията, свързани с подобряване на човешкото здраве.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за Вас?

– За мен да си пример, е нещо много отговорно и би било голяма чест. Предполагам, че по-младите колеги, които обучаваме, взимат пример от нас, така че се надявам да съм добър пример, а не лошо предупреждение.

ОКОЛО НАС ИМА МНОГО ФАЛШ, САМО В ИЗКУСТВОТО Е ИСТИНАТА

***Нямам крайна цел, развивам се и колкото повече,
толкова повече***

Визитка

Алия Хансе е главен асистент в катедра „Класическо и поп и джаз изпълнителско изкуство“ в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив. Висшето си образование завършва в същото училище, а след това защитава докторска дисертация на тема „Теоретико-аналитични аспекти на единството между поезия и музика в соловите художествени песни на Иван Спасов“. От есента на 2016 г. започва своята диригентска практика в Академичния оперен театър на АМТИИ под ръководството на проф. д-р Тони Шекерджиева-Новак и доц. д-р Пламен Първанов. Наред с педагогическата, научноизследователската и художествено-творческата си дейност в АМТИИ е и диригент на девическата хорова формация „Евмолпея“ към Общинския детски комплекс.

– Какво Ви вдъхнови да изберете научната кариера?

– Случи се естествено, защото от дете се занимавам с музика, завършила съм музикално училище и след това избрах Академията без никакви колебания и размишления. Когато получих възможност да продължа обучението си в докторска програма, също не се замислих. Аз изследвах творчеството на един от най-големите композитори в Пловдив – проф. Иван Спасов, и докато проучвах художествените търсения и достижения чрез неговата музика и книгите за живота му, имах чувството, че се докосвам пряко до него. Той е починал, когато съм била съвсем малка, и няма как да го познавам лично, но срещата

ми с неговото наследство в българската музикална култура ме запали по науката. И след докторантурата не съм спряла да пиша и да изследвам. Това, което научих от него, ме вдъхнови и обогати и смело мога да го нарека свой учител.

– Кое беше най-голямото предизвикателство във Вашия професионален път? Как го преодоляхте?

– Аз започнах да се обучавам в жанра на българския фолклор и след това направих голям скок към класическата музика. В момента дирижирам Академичния оперен театър. Това е най-голямото предизвикателство в професионалния ми път. То ме научи да бъда по-старателна, отдадена и винаги да търся най-верния път. Знам откъде съм тръгнала. Когато бях дете, майка ми много искаше да свира на пиано. Донякъде за да сбъдна нейната мечта, която не е успяла да реализира, ме записа на уроци, когато бях на 9 години. Справях се и свирех с удоволствие, но учителят каза на майка ми, че е закъсняла, ако има амбиции да се развивам професионално. Тогава пеех също във вокална група и впоследствие кандидатствах в НУИ „Панайот Пипков“ - Плевен, където завърших с пеене. В следващия етап кандидатствах и специализирах дирижиране – пътят ми беше доста заобиколен.

– Разкажете ни повече за текущите си изследвания. Какви са техните потенциални приложения?

– Те са в различни посоки. Изследвала съм работата на Академичния оперен театър – кога е създаден и как се развива – на базата на опита и постиженията от основаването му до днес. Имам и публикация в издание на БАН, в която си позволих да засегна доста философска тема – как познанието влияе на възприятията и обратното. Това беше голямо предизвикателство за мен, но успях благодарение на усилията, които положих в рамките на около една година. Обичам да проучвам и да анализирам явления и теории дори в науки, които са далеч от музиката. Това разширява съзнанието ми, поражда нови въпроси и връзки между различни области, както и между теория и практика. Харесва ми как всичко започва да се преплита, а това, разбира се, отваря нови перспективи. Именно в това виждам най-много смисъл и приложение. Ръководя и детско-девическия хор „Евмолпея“ към Общински детски комплекс – Пловдив. В работата си с тях аз намирам изключително вдъхновение и мотивация в постигането на баланс между учене и ра-

бота, между теория и практика, между наука и изкуство и т.н. Все още преоткривам себе си, но музиката е вселена, в която цял живот се търсим.

– Смятате ли, че жените срещат повече предизвикателства в науката? Какви промени бихте искали да видите в тази област?

– В нашата сфера науката и изкуството се преливат. Много голяма част от времето на преподавателите в катедрата е свързана с активна художественотворческа дейност, което налага съвместяването на научната дейност в цялостния процес. Това е голямото предизвикателство пред нас и в този смисъл няма значение дали става дума за мъже, или за жени. Но се занимавам с дирижиране, а диригент се възприема като мъжка професия открай време. За щастие, днес има немалко жени диригенти, което смятам, че е положителна тенденция.

– Кои са ключовите умения, които Ви помогнаха да постигнете успех?

– Много съм упорита и не се отказвам. Обичам да поемам отговорност, да намирам решения, и когато се захвана с нещо, го извеждам до край. Може би защото винаги съм знаела какво искам, и не съм се колебала. Никога не съм се чувствала на грешен път. Умея да организирам времето си и съм последователна. Може би най-ценното всъщност е, че обичам работата си, както и децата, и студентите, с които работя.

– Как се справяте с баланса между професионалния и личния живот?

– Изглежда, че не се справям много добре. Мога да се определя като работохолик, но това, за съжаление, не е гаранция за успех. Професионалният ми живот заема почти 90% от времето ми, докато личният се изразява в някои пътувания, прекарване на време с приятели и сън.

– Кой е най-големият урок, който сте научили в своята кариера до момента?

– Че трябва да се фокусираме върху собственото си развитие и да надграждаме и да надскачаме себе си. Конкуренцията е важна, за да си сверяваме часовниците, но не трябва да се фокусираме върху останалите, защото в крайна сметка всичко е субективно. Много е важно и каква подкрепа ще получим, защото без приемственост нищо няма смисъл.

– Какъв съвет бихте дали на младите жени, които се интересуват от наука?

– Да не се отказват. И аз, макар и да споделих, че не се отказвам, съм си мислила да приключа, защото не издържам, но после ми минава и е вярно, че всяко чудо е за 3 дни, а ние цял живот се учим. Аз преживявам всичко много емоционално, искам всеки проблем да се изговори и да се изясни, което е напълно излишно. Моят съвет към младите е да си следват пътя, независимо от трудностите. Ако вярваме в себе си и ако знаем посоката и полагаме усилия, без да зависим от резултатите на другите, няма как да не получим удовлетворение рано или късно.

– Какво Ви вдъхновява и мотивира в трудни моменти?

– Може би ще прозвучи като клише, но без музика не можем. Или поне аз не мога, това е най-важното. Музиката за мен е нещо велико, тя ни освобождава от всички проблеми и ни лекува. Аз съм в тази среда и ако се откъсна от нея, едва ли бих била толкова усмихната към живота и удовлетворена от успехите. Имам още много да уча и да изследвам, а музиката е това, което ме води. Разбира се, като студент съм практикувала различни професии, при това с добри резултати. Но каквито и други възможности да съществуват, музиката осмисля всичко, като цяло изкуството за мен е най-искреното нещо в живота, то ме мотивира. Около нас има много фалш, само в изкуството е истината.

– Има ли конкретна личност или събитие, които са променили професионалния Ви път?

– Като се замисля, си давам сметка към колко много хора съм изпълнена с благодарност, като се започне от семейството, през приятели, колеги, до моите учители и дори мога да кажа, че в съзнанието си ясно мога да визуализирам стълбицата от ръце (каквато всеки може да е виждал в социалните мрежи), давайки си ясна сметка кой и по какъв начин ми е помогнал през целия ми път дотук още от дете. Специално в професионалния си път не мога да намеря преломен момент. Всъщност всичко се подреждаше, разположено логично във времето.

– Как виждате бъдещето на Вашата област? Какво бихте искали да постигнете?

– Вървя по пътя си и не се стремя към някакъв конкретен финал, до който да стигна. По пътя има върхове и спадове, което е нормално. Издадох дисертацията си и отзивите за книгата бяха много добри. В

началото си мислех, че ме стимулират, защото съм млад човек, но чух добри оценки от сериозни авторитети и си мисля, че дори и с това, вече мога да се чувствам удовлетворена, че съм оставила някаква следа. Може да звучи глупаво за моите 30 години, но е така. Иначе нямам крайна цел, развивам се и колкото повече, толкова повече.

– Бихте ли искали да сте пример за младото поколение, и какво означава това за Вас?

– Бих искала, естествено. Изпитвам изключителен респект към професията си и любов към децата и студентите, с които работя. Получавам силна любов от тях, много ме мотивират. Надявам се, че им давам добър пример, защото вярвам в тях и усещам тяхното доверие към мен. Уча ги да вярват и те в себе си, и когато стъпят на сцената, да бъдат с високо вдигнати глави. Ако нещо ги притеснява, да ми споделят и да намерим решение. Може би с това им давам пример как да се справят с трудностите. Отношенията ни са много чисти и много топли.